

reviews reviews bogomtaler bogomtaler recensioner recensioner

---

Bill Gillham:

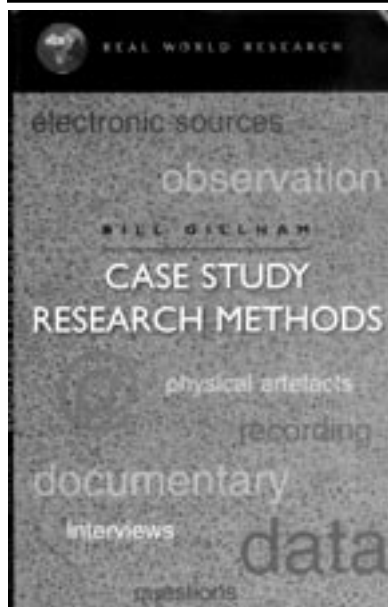
Case Study Research Methods.

Continuum. London och New York, 2000.

ISBN 0 8264 4796 1

Recenserad av Rolf Johansson

Under de senaste decennierna har fallstudiemetodiken återupprättats efter en förödande kritik under den logiskt positivistiskt orienterade efterkrigstiden. Fallstudien är idag en dominerande metodik inom praktikerrelaterade forskningsområden. Den andra generationens fallstudier har tillkämpat sig sin ställning genom en ihärdig diskurs kring metodfrågor: om sättet att välja fall, att generalisera från enstaka fall och att validera studier av unika fall.

Karakteristiskt för fallstudiemetodiken nu, är att klyftan mellan kvantitativ positivistiskt grundad metodik och kvalitativ hermeneutiskt orienterad metodik, inte betonas och förstoras till en oövervinnlig vallgrav. Tvärt om. Kombinationen av olika perspektiv, metoder och teorier framhålls som en metodisk styrka. Bill Gillhams bok om fallstudieforskning utstrålar den pragmatiska och eklektiska inställning till metodiken, som kännetecknar andra generationens fallstudieforskning.

Gillham tar sin utgångspunkt i en diskussion av forskningens råmaterial: bevis. Bevis har två betydelser. Det kan vara resultatet av vetenskaplig forskning, vanligen genomförd som experiment under kontrollerade former. Bevis används också i juridiska sammanhang i en annan betydelse. Där är bevis en del av en process där det gäller att avgöra om ett påstående kan hållas för trovärdigt eller grundlöst. Den rättsliga processen går

ut på att definiera och värdera bevis. Skillnaden är att bevis i den experimentella traditionen framställs: de är resultatet av undersökningen. De fanns inte innan. Juridiska bevis finns där i det fall som undersöks och de måste upptäckas och prövas. Den första typen av bevis, menar Gillham är naturvetenskapens, och de hjälper oss inte mycket när vi angriper komplexa kulturella och sociala fenomen i sitt naturliga sammanhang. Då måste vi söka bevis i juridisk mening i stället.

Case study research is very much like detective work. Nothing is disregarded: everything is weighed and sifted; and checked or corroborated.

Det finns ingenting som diskvalificerar någon typ av data, kvantitativa eller kvalitativa. "Case study research (like a judicial inquiry) will make use of all available evidence". Juridiken är också den praktik som först systematiskt använt studier av unika fall, precedensfall, för att utveckla och utöva professionell handlingsinriktad kompetens.

Gillham definierar fallstudien som en undersökning av ett fall för att besvara en forskningsfråga eller belysa en problematik. Det viktiga blir då att klargöra vad ett fall är.

Ett fall är, enligt Gillham:

- a unit of human activity embedded in the real world;
- which can only be studied or understood in context;
- which exists in the here and now;
- that merges in with its context so that precise boundaries are difficult to draw.

I princip överensstämmer definitionen med Robert Yins (1994). Gillham betonar dock att fallet är en specifik mänsklig aktivitet och Yin uttrycker sig mera allmänt: fallstudiens objekt är ett fenomen. Båda framhåller att fallet skall vara komplext, samtida och studeras i sitt naturliga sammanhang. Komplexitet är det så snart människors aktiviteter och avsikter är inblandade. Enkelt kan man säga att det som kommer att kunna framställas som historia, kan studeras som fall.

Datainsamling genom observation och intervju ägnas mycket uppmärksamhet av Gillham, som också

är författare till en utförligare bok om att intervjua, *The Research Interview* (2000). Men även den fysiska artefakten som datakälla behandlas. Gillham pekar på den särskilda ställning som artefakten har inom konst- och designområdet, där till exempel en utställning (en artefakt) kan vara länkad till en forskningsrapport. "You have to break out of the bounds of what is conventionally seen as a way of evidencing your report". När forskningsfrågan kretsar kring det egna görandet, blir den fysiska artefakten det främsta belägget i forskningsprocessen.

Att utforska sin egen kreativa verksamhet är ett nytt och viktigt område för fallstudiemetodiken. I konstnärlig forskarutbildning har fallstudien en central plats. Den har också koppling till utbildningen av designers,

if you are training designers, being able to give examples of stages in the process (including, most importantly, the dead-ends and the things that go wrong) can be helpful ...

Varje förståelse av design måste vara grundad i vad designers faktiskt gör, menar Gillham.

Case Study Research Methods är skriven med ett rättframt och enkelt tilltal, som brittiska akademiker ofta behärskar så väl. Trots det lilla formatet finns det gott om handfasta råd om hur man går till väga för att genomföra en fallstudie. Tyngdpunkten ligger dock på datainsamlingsfasen och Gillham har inte mycket att säga om dataanalys. En brist är att det saknas en förteckning över referenslitteratur eller, vilket vore ännu bättre, en (kommenterad) bibliografi. Gillham nämner bara två böcker för fördjupning. (De är Yin 1994 och Lincoln & Cuba 1986).

I arkitekturforskningens landskap är fallstudien en av de främsta arterna ur ett pragmatiskt perspektiv. Den är handlingsinriktad. Bill Gillhams bok är en utmärkt introduktion i konsten att lära av unika fall. Bristen på vägledning till fortsatta studier är just därför att beklaga.

Rolf Johansson, docent KTH
rolfj@arch.kth.se

Referanser

- Gillham, B. (2000). *The Research Interview*. London & New York: Continuum.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). *Naturalistic Inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Birgit Cold:

Aesthetics, Well-being and Health Essays within architecture and environmental aesthetics

Ashgate 2001

Bokanmeldelse av Sigmund Asmervik

Denne boken er på flere måter et ambisiøst prosjekt. Temaet er komplekst og omfattende, og de mange forfattere har svært ulik faglig bakgrunn.

Det er i alt 17 som bidrar til essaysamlingen. De inviterte ble i utgangspunktet gitt frie rammer både når det gjelder form og innhold. Lengden på bidragene varierer fra under 10 sider til opp mot 30. Noen av bidragene refererer til konkrete forskningsprosjekt mens andre har frie refleksjoner omkring det aktuelle temaet. Eller som det heter i forordet

They (the authors) were free to choose how they wished to present their essays: as a letter, a "confession" of their thoughts or as a description of their ideas, research and work.

En god del av forfatterne er arkitekter, men en rekke samfunnsvitere er også representert. Fag som psykologi, antropologi, fysiologi, filosofi, kunst, arkitektur, arkitekturhistorie, etikk og ikke minst estetikk er representert.

Allerede i tittelen blir leseren introdusert til meget omfattende begrep som estetikk, levekår og helse. Hvert av disse begrepene inneholder mange og sammensatte problemstillinger. Om jeg skal trekke fram noen fellestrekk for de ulike bidragene må det nettopp være at det verken fins entydige definisjoner av disse begrepene eller at det er direkte kausale og entydige sammenhenger mellom dem. Resultatet er da også

tekster som spenner meget vidt.

Til tross for disse meget vide rammene og de omfattende og komplekse begrepene, har Cold tatt fatt i problemstillinger som arkitekter og byplanleggere har vært opptatt av i mange tiår. Arkitektur og byplanlegging som en helse- og sosialrelatert virksomhet finner vi mange eksempler på. Grunnlaget for den moderne byplanlegging var på mange måter et sosialpolitisk prosjekt hvor helse, og da gjerne uttrykt som sunne boliger, var en grunnleggende ideologi. Dette ser vi enten vi går til bekjempelse av tyfus og koleraepidemier eller til bekjempelse av tuberkulosen. Stadslegen hadde ofte en sentral plass i komiteer og styrer i de første tiår av det 20. århundre. Howards ide om havebyen som ga et viktig grunnlag for sosial boligbygging, er et eksempel på hvordan man så for seg at fysisk form skulle gi gode helsemessige resultat. Funksjonalismens enorme fokus på lys og luft og "grønne lunger" er et annet eksempel på dette. Slik sett behandler boken sentrale tema.

Det er forholdsvis enkelt å se sammenhenger når det gjelder helse spørsmål som er relatert til fysiske lidelser. Mer komplisert blir det når vi skal ta inn over oss tema som estetikk og levekår i sin alminnelighet. Og man er snublende nær fristelsen til å bevege seg inn i fysisk determinisme i ulike former.

Denne fallgraven holder essaysamlingen seg betryggende unna, noe som svært mange av forfatterne understreker ved at det knapt kan påvises noen direkte entydige kausale sammenhenger mellom fysisk form, helse og velbefinnende. For en leser som er relativt kjent med området omgivelsespsykologi er det en del kjent stoff fra tidligere publikasjoner. For en leser som møter dette området for første gang er det mye spennende materiale.

For meg personlig hadde jeg størst utbytte av bidragene fra David Canter, Arnulf Kolstad, Juhani Pallasmaa og Jens Scherup Hansen, i tillegg til Birgit Colds velskrevne innledningstekst om, *Aesthetics, Well-being and Health*.

David Canter, som er en av de mest profilerte innen omgivelsespsykologi, gir et interessant bidrag på det viset at han peker på at mennesket søker til naturen og bort fra de menneskeskaptede omgivelser for å finne

ro, fred og velvære. Hans essay bringer inn noen interessante perspektiv der han vier oppmerksomhet til hvordan ulike symboler i rommet i form av vertikale bautalignende steiner i tre kategorier, identification, specification og enclosure, har utviklet seg over tid. Teksten har et personlig preg med hans egne refleksjoner, og med et lite antall litteraturreferanser. Formen er i nærheten av det man gjerne oppfatter som et essay.

Juhani Pallasmaa tar opp relasjonene mellom fysisk form og individer og samfunn ut fra et psykologisk og psykoanalytisk perspektiv. Overskrifter som, Psychoanalysis of the environment, og The environment as a symbol of society, gir essensen i hans bidrag. For meg personlig er denne teksten en av de mest tankevekkende i boken. Den har mye av essayets karakter, selv om referanser til en rekke bøker gir den et vitenskapelig preg.

Arnulf Kolstad, professor i psykologi, skriver om hvordan hans datter Zeleste på fire år foretrekker kjoler i rosa, solv og gull, og hvorfor nettopp slike kombinasjoner ofte omtales meget kritisk og nedlatende i arkitekt- og designkretser. Hvem har retten til den gode design eller estetikk? Dette bidraget er av de som kommer opp mot det typiske essayet. En god fortelling med et avgrenset innhold uten vitenskapelige referanser, men holder seg til egne erfaringer og refleksjoner.

Jens Schjerup Hansen er representert med en relativt lang tekst som tar opp til diskusjon hvordan borger-skapets idealer og sterke ønske om orden og kontroll, sterkt influert av rennessansehavene, dominerer den fysiske utformingen av noe så folkelig som koloniha-ver i Danmark. Han bringer inn et aspekt av estetikken der målet er orden og disiplin. Formen han bruker har mer preg av en vitenskapelig forskningsartikkel enn et typisk essay.

Når jeg har kommentert de ulike innleggene og formen eller sjangeren på dem, så er det fordi dette temaet er både en styrke og en svakhet ved boken.

Det er helt opplagt en styrke ved en slik samling av tekster at det er et vidt spektrum av tema og form. Dette er med på å gjøre boken til en spennende samling av tekster og som ikke gir noen entydige svar på et sammensatt og komplisert tema. Slik sett gir boken svaret at tema og begrep som estetikk, helse og velvære er dynamiske da de skifter mening alt etter i hvilken kon-

tekst de blir sett i. Men dette mangfoldet kan også bli en svakhet, spesielt når formen eller sjangeren er så ulik essayet som form. Dette er noe av det man gjerne kan diskutere ved denne boken. Den typiske essayisten kan sees på som en intellektuell omstreifer i kunnskapslandskapet. Stikkord som gjerne knyttes til denne litterære sjangeren er subjektivitet, fordomsfrihet, skepsis og liberalitet. Andre ord er assosiativ, springende og ofte med en overraskende skrivemåte. Det er ofte noe utforskende undervegs med essayet uten å gjøre krav på noe endelig svar. Essayet spiller på leserens engasjement og til å gripe underforståtte meninger.

Det er ofte slik at når den vitenskapelig dresserte professoren skal uttrykke seg i en form som ligner essayet så blir det ofte noe stivt og formelt over det. Den typiske fagpersonen vil gjerne systematisere alt hva hun eller han får mellom fingrene. Det fører ofte til at hun kategoriserer og argumenterer så iherdig at det personlige og engasjerende aldri når fram i teksten.

Ser vi på tekstene i denne boken så vil jeg si at resultatet kanskje hadde blitt enda bedre om rammene for sjangeren hadde vært gitt klarere. Det kunne gått i flere retninger. Men jeg legger ikke skjul på at jeg foretrekker de tekstene som har essayets særpreg fremfor den mer faglige rapporteringen det ofte blir når argumentet tar overhånd i forhold til den kreative og tankevekkende formuleringen.

Organisering av stoffet er spesiell. Vi blir kjent med stoffet og forfatterne på mange måter. Birgit Cold kommenterer deres bidrag og grupperer dem i fem mer og mindre klare kategorier.

- Healthy environments and æsthetic quality,
- Spirituality, health and places,
- Beauty and happiness,
- Architectural plasticity and controlled order,
- "Bridging the gap" between people and experts.

Man kan diskutere hensikten med en slik inndeling da innfallsvinklene er svært ulike og kategoriene griper inn, og overlapper hverandre. Man kan også stille spørsmål om hvor vellykkede de ulike gruppene er. Selve tekstene er organisert alfabetisk etter forfatternes etternavn, og en relativt omfattende presentasjon av

bidragsyterne får vi også bakerst i boka. Dette kunne kanskje vært gjort enklere. Jeg ser godt motivet for å skrive en forholdsvis lang omtale av hvert essay innledningsvis, delvis for å vekke appetitten, og delvis for at man skal slippe å lese hele boka, men begrense seg til disse kommentarene fra redaktøren.

Birgit Cold's friske og poengterte skisser hever kvaliteten på enhver publikasjon, og gjør at det blir hyggelig å bla i denne boken.

Alt i alt er det blitt en spennende samling av tekster om et svært omfattende, komplekst og ikke minst et viktig tema. Helt til slutt vil jeg nevne et par tema som det også kunne vært spennende og tatt med. Det mye sunn skepsis fra vestlige arkitekter når et gjelder østens ulike prinsipper for lokalisering og utforming av byer og bygninger som f.eks. feng shui. Et bidrag om feng shui i forhold til estetikk, helse og vevære ville vært spennende. Et annet tema som går veldig rett på helse og velvære er prinsippet om universell design eller tilgjengelighet for alle. Dette er et hoyaktuelt tema som som diskuteres meget for tiden både i USA og i Europa.

Sigmund Asmervik

Thomas Gitz-Johansen, Jan Kampmann
& Inge Mette Kirkeby:

Samspill mellem børn og skolens fysiske ramme
Rum Form Funktion, Danmark, 2001 (ISBN: 87-90797-13-2)

Recension av Patrick Bjurström

1998 tog det danske undervisningsdepartementet i samarbeide med kulturdepartementet og Statens Forsknings- og Uddannelsebygninger initiativ till att anordna tre parallella arkitektävlingar i syfte att få fram konkreta förslag till utformning av den framtida danska folkskolan. Tre kommuner valdes ut som gav var sitt typiska exempel på en skolbyggnadssituation. Satsningen på förnyelse av den danska skolan omfattade dessutom ett informations- och forskningsprogram under en sammanfattande programrubrik, Rum Form Funktion.

Sedan 1998 har flera publikationer givits ut under

denna rubrik, där tävlingsförslagen och andra frågor om skolan diskuteras och utvecklas ur flera perspektiv: Temahæfte I och II (1998 resp 2000), Dommerbetænkning (1999) och senast Samspill mellem børn og skolens fysiske ramme (2001). Projektet Rum Form Funktion har fortlöpande presenterats inom ramen för det nordiska nätverk av arkitekter och pedagoger som bildades 2000 på temat Morgondagens skola. I ett nordiskt perspektiv framstår den danska satsningen på skolan som kraftfull.

Även i Norge är den skolbyggnadsforskning som bedrivs, av bland andra Birgit Cold och Karin Buvik, förankrad i nationella institutioner som departement, SINTEF och NTNU (t. ex Buvik, 2000, Cold, 2001). I Sverige är skolbyggnadens utveckling, sedan skolans kommunalisering och Skolöverstyrelsens, SÖ:s avveckling kring 1990, i stort sett avhängig av enskilda kommuner och privata, kommersiella eller ideella aktörer. De tidigare gällande ytterst detaljerade SÖ-normerna för skolans lokaler har självklart förändrats i takt med skolans förändrade organisation och ändrade arbetsformer. Samtidigt med nya pedagogiska ambitioner och höjda tekniska komfortkrav har den svenska skolan drabbats av hårda besparingskrav. Lägg därtill sociala spänningar delvis kopplade till integrationsproblematiken.

Skolan som förmodligen alltid varit en arena för konflikter ser här ut att vara i kris. Missnöjet med den svenska skolan, även dess ofta slitna lokaler, är idag så utbrett att skolan tycks fungera bäst som slagträ i den politiska debatten inför varje val. Vad ska man då hålla sig till om man är arkitekt och ritar skolor? På flera håll spirar trots allt ett intresse för sambandet mellan lärandet och dess rumsliga förutsättningar. Utformningen av "rum för lärande" är en aktuell fråga.

En bok som Samspill mellem børn og skolens fysiske ramme, av Thomas Gitz-Johansen, Jan Kampmann & Inge Mette Kirkeby, väcker därför höga förväntningar hos mig som svensk läsare, arkitekt och skolbyggnadsforskare på deltid. Den enda någorlunda aktuella bok som på svenska, på vetenskaplig nivå, behandlar skolans arkitektur är pedagogen Ann Skantzés Vad betyder skolhuset? (1989). Skantze visar att en genomtänkt arkitektonisk gestaltning av skolan kan ha en viss positiv betydelse och faktiskt uppskattas av barn, särskilt

yngre barn. Den senast byggda skolan i hennes undersökning, byggd på 1970-talet, bedöms i detta avseende, föga förvånande, som torftigare än äldre skolor. Det går en rätt pessimistisk ton genom Skantzés bok. Oavsett pedagogiska intentioner om elevaktivt arbetssätt etc. tycks det vara svårt att utrota ledan och tristessen i klassrummet. I linje med det danska projektet antar jag att det skulle behövas kraftfulla grepp, med ny pedagogik och ny arkitektur i förening. Och nog finns även goda ansatser i dagens skolbyggande i alla de nordiska länderna.

Inge Mette Kirkeby, arkitekt och forskare, har tidigare, mer kortfattat (1998) inom ramen för Rum Form Funktion bidragit med en utveckling av begrepp som gäller skolans rum, baserad på en lyhörddhet för barnens behov. Det gäller nu inte att som SÖ föreskriva mått och utrustningsstandard för specifika, separata ändamål. Kirkeby tar uttryckligen ställning för en mjukare funktionalism än den gamla. Hon konstaterar att det i skolans rum uppstår relationer mellan rummet och människorna, att rummet också påverkar relationerna mellan människorna i rummet, och att rummet, eller arkitekturen dessutom har en funktion som kulturbärare. Av den som utformar en skola krävs därför eftertanke i fråga om rummets eller lokalernas funktion som ram för social interaktion, fysiska handlingar och som upphov till stämningar.

Rent allmänt kan sägas att den nya boken uppfyller mina förväntningar på en fylligare, empiriskt och teoretiskt förankrad och utvecklad version av de idéer Kirkeby tidigare har presenterat. Bokens empiriska material utgörs av en fallstudie av tre skolor byggda efter 1960 och fokuserar på de yngsta barnen i skolan, sex- till åttaåringarna. Boken är lättläst, tydligt disponerad och färgrikt illustrerad med planer, fotografier, barnteckningar och dekorativa figurer. Boken är i sig ett resultat av ett samspel. Gitz-Johansen och Kampmann är båda pedagoger.

Inledningsvis uttrycker författarna ett pragmatiskt utvecklingsperspektiv. Bakom boken finns ett övergripande syfte, att den nya skolans utformning ska utgöra ett stöd för lärandet i överensstämmelse med en nutida pedagogik och bör förhindra eller försvåra ett återfall i något gammalt. Boken avser dock inte att lyfta fram någon färdig modell för framtidens skolbyggnad,

inte heller att rangordna eller göra någon egentlig utvärdering av de undersökta skolorna. Författarna avser inte heller att lämna färdiga svar på de komplicerade frågorna om relationen mellan rum och lärande, bara att i form av ett förprojekt pröva en undersökningsmetod och sortera fram frågeställningar och teman.

I kapitel 2 beskriver författarna sitt projekt och sin metod. I fältarbetet i de tre skolorna ingår forskarnas iakttagelser av barnen i sin skolmiljö under några veckor och livsformsintervjuer med barnen. Forskarna lät även barnen teckna bilder av sin skolmiljö.

I kapitel 3 introduceras de tre skolorna, "Kamskolen", byggd 1963–68, "Fællesrumsskolen", byggd 1974 och "Indskolingshuset", byggd 1998. Författarna har avsiktligt låtit bli att tala om var skolorna ligger eller vem som är arkitekt. Avsikten är uttryckligen inte specifikt arkitekturkritisk. Som svensk noterar jag att åtminstone kamskolan med sina smala huskroppar (10 m) skiljer sig markant från svenska skolor av motsvarande årgång. I de danska exemplen finns varken den traditionella skolkorridoren eller den en gång så radikala öppenplanslösningen. I övrigt tycks arkitekturen liksom pedagogiken utvecklas i ungefär samma riktning i de nordiska länderna.

De två nyare skolbyggnaderna kännetecknas av tjockare huskroppar (22–30 m), vilket i den nyaste skolan har utnyttjats till en mer differentierad planlösning, med små och stora rum. De ovanliga rumsformerna och de intrikata rumssambanden avspeglar såväl nya pedagogiska och estetiska ambitioner som barnsomsorgens integration i skolan. Allmänt uttryckt avskaffas funktionsseparerande planlösningar i nyare skolbyggande, till förmån för ökad integration.

I kapitel 4 och 5 utvecklas ett "arkitekt-" och ett "barnperspektiv" och i kapitel 6 ett "professionsperspektiv" som utgår från skolans personal. I de avslutande kapitlen 7 och 8 utvecklas några teman som knyter samman perspektiven.

Under rubriken Arkitekturperspektivet redovisas några viktiga begrepp som vi känner igen från Kirkeby (1998). Nu har de utvecklats och reducerats till följande fem:

- Det sociala rummet
- Handlingens rum

- Det beteendereglerande ("adfaerdsregulerende") rummet
- Det betydelsebärande rummet
- Det stämnda rummet.

Författarna använder begreppet "rum" men varje slags rum beskrivs mer som "plats", källa till platserfarenhet, än som abstrakt "space". De fem rumsbegreppen avser självfallet inte fem olika rumstyper utan fem olika aspekter på skolans rum och ger författarna ett verktyg för sin hantering av iakttagelser och intervjumaterial.

- "Det sociala rummet" är, i bokens praktiskt inriktade analys, utgångspunkt för en jämförande beskrivning av de tre skolorna, rumstyp för rumstyp.
- "Handlingens rum" leder till en diskussion om separering eller integrering. De studerade skolorna jämförs med avseende på om barnen har långt eller nära till olika rum eller saker. I en integrerad miljö finns det mesta i närheten.
- Under "Det beteendereglerande rummet" diskuteras främst frågan om gränser, var barnen får eller inte får vara. Det kan gälla låsta dörrar men även frågor om hur själva planlösningen styr, möjliggör och begränsar barnens vistelse och förflyttning mellan rum med olika funktioner.
- Under "det betydelsebärande rummet" diskuteras hur arkitekturen kan tolkas som uttryck för maktförhållanden. Vad sänder en betongfasad för signaler, och vad betyder administrationslokalernas placering? Frågorna formuleras även i kodtermer. Ett klassrum, liksom ett kök eller ett WC, är normalt kodat så att människor ur samma kultursfär uppfattar vad rummet är till för och vad som är ett normalt beteende i rummet. Rummens kodning är dock olika stark. Ett rum med otydlig kod går att använda på flera sätt, vilket kan ha stor positiv betydelse.
- Under "Det stämnda rummet" diskuteras akustik, färger och belysning. Praktisk funktion vävs här samman med estetiska och känslomässiga upplevelser. Rummens stämning styr var man tycker om att vistas, konstaterar författarna.

I bokens två slutkapitel diskuteras "möjlighetsfältet" och "viljan till ordning" Arkitekturen, skolans fysiska och rumsliga struktur styr inte verksamheten på något de-

terministiskt sätt men erbjuder möjligheter. Men skolans kultur kan vara sådan att givna möjligheter inte utnyttjas. Någon form av ordning behövs visserligen för att en skola ska fungera. Men författarna utgår från barnens behov, deras lek- och rörelsebehov och kritiserar skolans gamla rutiner att "tämja" barnens kropp, såväl genom regler som genom artefakter som stolar, väggar och låsta dörrar.

Författarna betraktar en aning självkritiskt sin egen undersökningsmetod. Det har varit mer stimulerande att iaktta barnen under raster och lek än i det egentliga skolarbetet. Med denna metod lyfter man dock fram en viktig funktion hos skolan, att ge utrymme och stimulans inte bara för teoretisk inläring utan för lek och social utveckling. Det är värt att påpeka, med stöd av hjärnforskning, att lärandet inte äger rum enbart då vi sitter stilla.

Den forskning som här inlets syftar till att gå djupare in i frågan om relationen mellan rum och lärande. De nya arbetsformer som vinner terräng även i den svenska skolan kan ännu betraktas som ett oavslutat experiment. Lärararbetet övergår från utpräglat individuellt arbete till lagarbete. Eleverna grupperas inte längre i fasta, åldershomogena klasser utan i mer flexibla grupperingar. Den nya skolan möter kontinuerligt kritik från grupper som står för en mer traditionell syn på skola och lärande. De rumsliga ramarna, som kan utgöra både stöd och hinder, behöver därför undersökas. Likaså de pedagogiska konsekvenserna.

Bokens uppläggning ger i förstaste ett intryck av balans mellan ett arkitekturperspektiv och ett pedagogiskt perspektiv, men litteraturlistan ger en något anorlunda bild. Av drygt 100 titlar hittar jag bara ett par som jag ens avlägset kan associera till arkitektur eller arkitekturteori. Utöver en text av Kirkeby refereras till en artikel av den amerikanske arkitekten och skolforskaren Gary T. Moore. Såväl Moores som Kirkebys anförda texter är för övrigt djupt inne på området barns beteende och lärande. Övriga titlar i listan handlar om barn och barnforskning. (Ann Skantzés utmärkta studie, nämnd ovan, ingår).

Den löpande textens referenser till exempelvis Urie Bronfenbrenner och Basil Bernstein placerar tydligt boken i en progressiv tradition i synen på barn och lä-

rande. När det gäller arkitektur ges inga motsvarande hållpunkter, även om en motsvarande arkitektursyn finns implicerad. Jag antar att detta säger något om arkitekturforskning. Även inom ett angeläget forskningsområde finns ännu alltför lite kunskap att referera till. Vad forskaren har att stödja sig på är därför i hög grad sin egen klokhet.

Bill Hillier har i något sammanhang kritiserat gängse arkitekturforskning för att handla om allt utom arkitektur. Arkitekturforskningen har låtit sig invaderas av andra forskningsområden, skriver Lars Marcus som (2000) refererar Hillier och lockas av vetenskapligheten i Hilliers arkitekturteoretiska angreppssätt. Hillier och space syntax står för en teknik att beskriva och analysera rum och rumssamband och en syn på rummet som samtidigt är inriktad på sociala konsekvenser. Mätningar, exakthet, systematik, orsakssamband och funktion är nyckelord i ett sådant, erkänt positivistiskt angreppssätt. Space syntaxanalys av skolbyggnader har påbörjats av Marjanna de Jong (1995).

Marcus påpekar också existensen och möjligheten till ett annat slags arkitekturforskning, med ett hermeneutiskt, inte positivistiskt angreppssätt, mer inriktat på arkitekturens mening än på funktion. Som ett alternativ kan väl även ett fenomenologiskt angreppssätt diskuteras. Svårigheten att påvisa orsakssamband mellan arkitektonisk form och mening kan, för den som skriver om arkitektur, fungera både stimulerande och avskräckande.

Uppenbarligen handlar *Sampil mellem børn og skolens fysiske ramme* om arkitektur, eftersom skolbyggnader är arkitektur. Däremot ger sig boken egentligen inte ut för att vara en arkitekturvetenskaplig text. Frågan om arkitekturvetenskapen har invaderats av social vetenskap behöver därför inte vara något stort bekymmer i detta fall. Författarnas inriktning på brukarspekter kan ge arkitekter en nyttig påminnelse om att arkitektur i sig själv alltid är någonting sekundärt i förhållande till arkitekturens användning.

Själv förblir jag nyfiken på vad arkitektur kan ha för mening för andra än arkitekter och arkitekturforskare. Kan vi upptäcka att arkitekturen har någon väsentlig funktion och djupare mening för människor, exempelvis barn, som inte är tränade att artikulera sig om så-

dana ting? Kan vi finna en felande länk i mötet mellan arkitekturforskning och vetenskaperna om människan – sociologi, psykologi och pedagogik – eller måste vi hålla till godo med trivialiteter och spekulationer?

Att tvingas ta ställning i grundläggande teoretiska frågor som positivism/hermeneutik kan försätta arkitekturforskare i bryderi. Kirkeby nämner aldrig space syntax och för ingen teoretisk diskussion om detta ställningstagande. Men hennes pragmatiska sätt att i en anda av "mjuk" funktionalism väva samman resonemang om funktion och mening finner jag högst sympatiskt. Jag ser både den begreppsmässiga och metodiska ansatsen som fruktbar. Läsaren förs in i skolans och barnens verklighet som får både fysisk och kulturell dimension. Författarnas inlevelse kan bibringa läsaren en ökad förståelse.

Boken utgör därför välkommen läsning för arkitekter som ritar skolor och kan med fördel läsas av andra, exempelvis i egenskap av pedagoger eller föräldrar. Boken visar också behovet av gedigna, tvärfackliga fallstudier, i fler typer av skolor, som skolor på högre åldersnivå och skolor i Sverige och övriga nordiska länder.

Oavsett författarnas avsikter blir ett slags utvärdering något som stannar i minnet efter min läsning av *Sampil mellem børn og skolens fysiske ramme*. Jag tolkar utan tvekan den senast byggda skolan, "Indskolingshuset" som den mest stimulerande av de tre undersökta skolorna, den som bäst motsvarar barnens behov, genom sin differentierade utformning, småskalighet och närhet mellan olika funktioner. Boken ger därmed uttryck för en framstegsoptimism som annars inte är självklar i vårt samhälle. Över huvud taget tecknar författarna genom sina trovärdiga iakttagelser och noggrant återgivna samtal med barn en bild av en hyggligt fungerande skola, inte en skola i kris.

Patrick Bjurström,
arkitekt SAR, tekn. lic. (KTH)
patrick.bjurstrom@arkitekt.se

Referenser

- BUVIK, K. 2000. Primary and secondary schools. Options when designing school buildings. Norwegian Board of Education
- COLD, B. 2001. Skolemiljø, fire fortellinger. Kommuneforlaget
- De JONG, M. 1995. "Att beskriva och tolka skolbyggnaders utformning". KRUT nr 77.
- KIRKEBY, I. M. 1998. "Børn og rum – et samspil". I Kirkeby I M (red) Rum Form Funktion Temahæfte I. Undervisningsministeriet, Byggedirektoratet, Kulturministeriet, Köpenhamn
- MARCUS, L. 2000. Architectural Knowledge and Urban Form. KTH, Stockholm
- SKANTZE, A. 1989. Vad betyder skolhuset? Pedagogiska inst., Stockholms universitet.
- Sakuppgifter är även kontrollerade med www.rumformfunktion.dk

BOGOMTALE

Thomas Dickson:

Designforskning – en international oversigt

ISBN: 87-90979-09-5

Udgiver: Arkitekt skolens Forlag, Nørreport 20, DK-8000 Århus C

Sprog: Dansk

Forlaget skriver om bogen: Rapporten giver et tiltrængt overblik over den danske og dele af den internationale forskning på designområdet. Der er i disse år en voksende forståelse for, at en fortsat udvikling af dansk design forudsætter opbygningen af en designforskning. Den tradition i dansk design, som grundlagdes i mellemkrigsårene, og som æstetisk og markeds mæssigt fejrede triumfer i halvtredserne og de følgende årtier, har i for ringe grad været i stand til at forny sig. Man lever på renommeet, mens den internationale udvikling går nye veje. Design står fortsat stærkt på uddannelsesområdet og i dele af den industrielle anvendelse af designkompetencen, men udviklingsarbejdet og især

forskningen befinder sig endnu på et uudviklet stade. Samtidig formuleres der fra politisk side krav om, at designuddannelserne skal foregå på grundlag af en kvalificeret forskning.

Thomas Dicksons rapport er et bidrag til denne debat, hvor man ofte har savnet sammenhængende begrundelser for de kriterier, en designforskning måtte opstille, hvis den med rette skulle gøre sig fortjent til betegnelsen forskning. Bogen rummer en række essays, hvor temaer som en aktuel bestemmelse af designbegrebet, de varierende former for designforskning og de strategiske begrundelser for en revideret forståelse af design, tages op til debat. Som det bliver tydeligt i fremstillingen, undergår selve designbegrebet i disse år en forvandling, hvor den tidligere snævre tilknytning til et konkret fysisk objekt blot er et af mange udtryk for en designindsats.

Bogen indeholder først og fremmest et aktuelt overblik over, hvordan designforskningen udfoldes i en dansk, en nordisk og en international sammenhæng. Oversigten er skrevet på grundlag af omfattende besøg på de relevante institutioner og interviews med nøglepersoner. Den prætenderer ikke at give et fuldstændig overblik over, hvor designforskningen i disse år befinder sig, lige som der er forsknings- og udviklingsaktiviteter inden for især de store industrikoncerner, som ikke er inddraget. Det internationale udblik er ligeledes begrænset til udvalgte lande, hvor designforskningen spiller en vigtig rolle på uddannelsesinstitutionerne.